

GLOBÁLIS
trendfigyelő

2007. május

Készült a Magyar Gazdaságfejlesztési Intézetben
mgfi

Matolcsy György
Szerkesztés, Közgazdaság, „Lapszél”

Böszörményi-Nagy Gergely
Globális trendek, EU-trendek, Műhely

Harci Marianna
Végszerkesztés

TARTALOM

GLOBALIS TRENDFIGYELŐ	1
GLOBALIS TRENDEK	2
Törzsek és kaszinók	2
Az erőpróba	3
Véged van, nagy költekező!	4
A kapitalizmus markában a népköztársaság	5
Deportálási rend	6
Robbanás-közelben.....	8
EU-TRENDEK	10
Csomó a vezetéken.....	10
Medve a torokban	11
Verseny az elnöki palotáért	14
Portugália: Európa új beteg embere	18
Lendületben az euró-zóna	19
Szürke állomány.....	20
Spanyol hódítók	21
Károgó vészmadarak.....	23
KÖZGAZDASÁG	25
A valóság legyőzte a neokonokat.....	25
Kevesebbet többel	28
A nők közgazdaságtana.....	29
Japán esete a mókussal	33
Bologna útján	35
MŰHELY.....	37
Városokba költözik a világ.....	37
Hibák a csúcson	38
Isten helyében?	40
Az újragondolás próbája.....	41
Et in suburbia ego?	42

GLOBALIS TRENDFIGYELŐ

Motto: *Gondolkodjunk magyar fejjel globálisan, és cselekedjünk magyar szívvvel itthon és a nagyvilágban!*

Új szellemi vállalkozást bocsátunk közre: a globális gazdasági folyamatok trendelemzését.

Miért? Két jó okunk is van rá.

Először is: egyszerűn szükségünk van arra, nekünk magyaroknak, hogy kiigazodjunk a világban. Nyitottnak hisszük a magyar világot, de valójában zártabb, mint gondoljuk. Tetemes és lényeges tudás, adat, tény és információ marad ki a magyar cégek, kormányok, vállalkozók és munkavállalók gondolkodásából. Azt hisszük, hogy közhely, már nem is igaz: de igen, a tudás még inkább, sőt egyre inkább hatalom. A tudás erő, a tudás erőssé tesz, tapasztalttá, felkészít arra, hogy a globális, európai és magyar kérdésekre jó válaszokat adjunk.

De mi a másik ok?

Ez is egyszerű. A globális gazdaság megoldotta, hogy szervezeten kapjon friss és fontos tudást. Kitűnő gazdasági lapokat szerkesztenek, amelyek gyűjtik, elemzik és publikálják a globális gazdaság működését leíró tényeket: a globális tudást. Ezek közül is kiemelkedik a brit „The Economist”, amely a globális gazdaság valószínűleg legjobb és legnagyobb befolyással rendelkező üzleti lapja. A másik ok tehát egyszerűen az, hogy van olyan okos és bő forrás, amelyből mi magyarok meríthetünk.

Miért fűzünk a lap elemzéseire sajátosan magyar nézőpontból „Lapszél” megjegyzéseket? Mert van sajátosan magyar nézőpont, ahogy volt, kellene lenni, és lesz is újból magyar gazdasági modell. Kevésbé vitatni, sokszor inkább magyar szempontból megérteni – ez a „Lapszél” feladata.

A közölt hírek és elemzések döntően a The Economist című lapban jelentek meg, a statisztikai adatbázis a globális elemző műhelyek tanulmányaira, számításaira és felméréseire alapozódnak.

Tisztelt Olvasó,

Jó olvasást és gondolkodást!

GLOBÁLIS TRENDEK

Törzsek és kaszinók

Indian tribes and casinos

The Economist, Apr 12th 2007

Az Egyesült Államokban található Morongo indiánrezervá-tumban kétféle házat találunk: azokat, amelyek a kaszinók megnyitása előtt épültek, és amelyek utána. Közmű nélküli kétszobás kunyhók mellett dupla garázon álló családi villák. Előbbiből egyre kevesebb, utóbbi-ból egyre több akad. A Legfelsőbb Bíróság húsz évvel ezelőtt kimondta: az egyes államok nem tilthatják a szerencsejátékot a területükön fekvő indiánrezervátumokban, ha közben más helyen engedélyezik. A döntést követően a rezervátumok hatalmas lendületet vettek: 2005-re már összesen 391 kaszinó és játéktér működtött földjeiken, melyek összbevétele 22,6 milliárd dollárra rúgott – ez több, mint Las Vegas és Atlantic City együttes eredménye. Csak Kalifornia 100 indián törzse közül már 50 rendelkezik érdekeltséggel valamely szerencsejátékban. A legmenőbb központot Morongóban húzták fel, nem messze Los Angelestől, az itteni törzs 775 tagjának hathatós részvételével. A 27 különböző szálloda

2000 játékgépet üzemeltet. A bevétel hét-tizede a törzs egyes tagjai között osztják szét, a maradékkal a rezervátum vezetői gazdálkodnak. Ez nem kevesebbet jelent, mint hogy Morongóban egy átlagos helyi polgár havi bevétele 15-20.000 dollárra rúg. Ahogy a törzs vezetője fogalmaz: „errefelé nem volt divat indiánnak lenni, egészen mostanáig”.

Az indián törzsek számára a szerencsejáték megjelenését megelőzően a megmaradás egyetlen garanciája az volt, ha minél távolabb tartották magukat a többségi társadalomtól. Aki pedig egyéni boldogulásra vágyott, kénytelen volt nekivágni a közeli nagyvárosoknak. Miután az elmúlt két évtizedben építeni és fejleszteni kezdték szerencsejáték-iparukat, a jó elhelyezkedésű rezervátumok – például Los Angeles, vagy New York közelében – gyorsan és nagyon gazdaggá váltak. A kevésbé jól megközelíthető, vagy épp konkurens szerencsejáték-közpon-tokkal körülvett rezervátumok számára a siker útja

rögösebb, ezek az idegenforgalomra is komoly hangsúlyt fektetve lassabban, de biztosan fejlődnek. A szerencsejátékon keresztül lassan az indiánokról alkotott kép is megváltozik Amerikában. A mindeddig szegény, leszakadt és elszigetelt csoportokként kezelt törzsek között ma már akad, amelyik milliókat áldoz washingtoni lobbitevékenységre, vagy politikai kampányok támogatására, a

szerencsejáték számára előnyös törvénykezés érdekében. De az üzleti siker együtt jár-e a törzsek hagyományainak, népi szokásainak teljes erodálásával? Morongoban legalábbis nem. Itt a bevételek jelentős részét fordítják oktatásra, valamint a közösség tradícióinak szélesebb körű megismertetésére. Amíg szerencsejáték van, a lehetőségek sem múlnak el – vélik a kaliforniai indiánok.

Lapszél: volt aranyláz, álom-láz, ami a filmipar kiépülését hozta, és most megérkezett a kaszinó-láz Kaliforniába. De ennél többről is szó van, arról, hogy utolsókból lesznek az elsők, és arról is, hogy vissza lehet szerezni azt, ami korábban elveszett. Még mélyebben arról is szó van, hogy Ázsia felemelkedik: nem csupán azok az ázsiaiak, akik Ázsiában laknak ma, hanem azok leszármazottjai is, akik máshol élnek. Végül természetesen arról is szól ez a siker, hogy a szabadidőre épülő gazdasággal lehet ma gazdagságot szerezni, ahogy korábban a munkára épülő gazdaság hozott sikert.

Az erőpróba

Test of stamina

The Economist, Apr 12th 2007

Mit jelent egy gyengülő amerikai teljesítmény a világgazdaság számára? Egyelőre úgy tűnik, a többi meghatározó szereplő tartja saját tempóját. A Nemzetközi Valutaalap (IMF) ebben a hónapban mérsékelte az USA GDP-növekedésére vonatkozó várakozásait (2,2%), ugyanakkor nem módosította a világgazdaság összteljesítményével kapcsolatos reményeit (4,9%). Ez a jelenség erősíti egyes megfigyelők azon benyomását, mely szerint Európa és Kelet-Ázsia a

dinamikus pénzügyi és kereskedelmi egységesülés ellenére „levált” az Egyesült Államokról. Az öreg kontinens és a keleti tigrisek már odahaza is rendelkeznek azzal a háttérrel, amely még Amerika gyengélkedése mellett is képes garantálni növekedésük fenntart-hatóságát. Az Ázsiai Fejlesztési Bank (ADB) egyébként nemrég publikált tanulmányában ki is jelenti, hogy a térség fejlődő gazdaságainak ráutaltsága az Egyesült

Államok, Európa, valamint Japán teljesítményére ma már nem evidencia.

A helyzet újdonságát mutatja, hogy az elmúlt 30 év 5 különböző amerikai recessziós időszaka (az 1974-es olajválságtól 2001. szeptember 11-ig) mindannyiszor negatívan befolyásolta a világgazdaság más fontos szereplőinek eredményeit: utóbbiak növekedése az amerikai visszaesésnek legalább a felével csökkent. Ennek

legfőbb magyarázata, hogy a tengerentúlon jelentkező negatív időszakok általában globális krízisekkel voltak összefüggésben, és a fejlődő régiókat időszakos, helyi nehézségek is gyötörték. Ma azonban más a helyzet: Európa és az ázsiai versenytársak is azt igyekeznek bizonyítani, hogy egyedül is állják a sarat.

Lapszél: a globalizáció mögött, alatt ma már erősebb a regionalizáció, ennek következménye mindaz, amiről a cikk szól. Az Európai Unió, Kína, India, ezekre és dél-kelet-ázsiai háttországra építve Japán, az olajjal és földgázzal megerősített Oroszország, vagy Brazília már nem függenek a korábbi erős módon az amerikai gazdaságtól. A globális gazdaság erős regionális gazdaságokból áll, amelyek kölcsönös függése mellett erősebb a belső függésük: a belső gazdasági folyamatok dinamikája erősebben határozza meg fejlődésüket, mint a külkereskedelem.

Véged van, nagy költelekező!

Over to you, big spender!

The Economist, Apr 19th 2007

Elemzők belátható időn belül fogyasztási robbanást jósolnak a japán gazdaságban. A szigetország 2003-tól datálható egészséges, szolid növekedésében a háztartások megtakarításai is nőttek, elegendő alapot adva egy vásárlói kibontakozásra. A vállalatok profitja az 1980-as, 90-es évek vesztéglése után ismét dinamikus növekedésnek indult: a magán-szektor beruházásainak és beszerzéseinek semmi sem szabhat határt. A tendencia a nagyobb termelővállalatok irányából

a kisebbek felé, majd a szolgáltatói szektor képviselői felé hat. A kormányzat bízik is a növekvő fogyasztásban, hiszen csak így tudja megvalósítani a költségvetési hiány tervezett lefaragását. Japán azonban nem építhet kizárólag saját eredményeire. Az amerikai gazdaság visszaesése a kedvező hazai körülmények mellett is fejfájást okoz Tokióban. A leginkább érintett természetesen az autóipar, amelyre különösen érzékeny hatást gyakorol az amerikai fogyasztás csökkenése.

Egy, a globalizációnak ilyen mértékben kitett gazdaságban mi garantálhatja a fogyasztásnövekedést? Abban az esetben semmi, ha a bérek nem növekednek. Japánban pedig – az inspiráló gazdasági környezet, és a csökkenő (4% alatti) munkanélküliség ellenére – az átlagos jövedelemszint stagnál, ráadásul a nemzetközi versenyhelyzet miatt a munkahe-lyek

száma elsősorban az alacsonyabb fizetett állásokban nő. Japán esetében ugyanakkor akad még egy „fogyasztói tartalék”: a baby boom nemzedék nyugdíjba vonulása, mely a következő években milliós nagyságrendű polgárt érint. A globalizáció által érintetlenül hagyott, magas nyugdíjak már önmagukban a fogyasztás érezhető növekedését ígérik.

Lapszél: Japán egy hosszú belső stagnálás után újból jó pályán van annak ellenére, hogy a korábbi hibák és túlzások még árnyékot vetnek a gazdaságra. A Toyota amerikai és a Suzuki európai sikere –nagyon sok más példa mellett- azt jelzi, hogy óriási tartalékok vannak a japán vállalati szektornak, irányításnak, fejlesztési munkának, mindannak, amiből a korábbi japán gazdasági csoda táplálkozott. Ha még költenének is a japánok, nem csupán külföldön a turisták, hanem otthon a nyugdíjasok, akkor tartósan kilábalna a japán gazdaság a 90-es évtized betegségeiből.

A kapitalizmus markában a népköztársaság

People's republic in the grip of popular capitalism

The Economist, Apr 26th 2007

Kínai polgárok tízmilliói élvezik a tőzsdei kisbefektetés izgalmait. Egy jobb nevű pekingi brókernek akár 100 új kliense is jelentkezik naponta, és minden 24 órában 200.000 új számlát nyitnak (csak 2007-ben már 8 milliót). Az internet-kávézókat előzönlötték a legkülönbözőbb foglalkozású fiatalok, idősebbek, akik átszellemülten követik pakettjeik értékének alakulását. A kínai részvénytörzs rohamos ütemben növekszik. A kérdés: meddig? Átszaphat-e a lendület egy piaci lufi

kialakulásába? A lehetőség mindenesetre már most aggodalmat kelt a kormány köreiben.

Ha egy ilyen lufi kipukkadna, most nagyobb hatással lenne a társadalmi stabilitásra, mint a részvénytörzs eddigi 16 éves történetének bármely korábbi mélyrepülése. Mára ugyanis már 91 millió egyéni kiskészvényest tartanak nyilván a népköztársaságban. Ezen belül a hivatásos befektetők száma (tehát azoké, akikre kevésbé lenne drámai hatással egy piaci összeomlás)

meghatározhatatlan: utoljára 2001-ben mérték az arányt, akkor az összes részvénytulajdonos egy-hatoda számított befektetőnek, mindenki más megtakarításait kezelte a papírokbán. Utóbbi részvényesre jó példa Justin Xing, a 23 éves egyetemista, aki félrerakott pénzét (mintegy 500 dollárnyi jüant) költött saját portfólió összeállítására – ez tanulmányai mellett hat havi megélhetési költségét jelenti. Állítása szerint diaktársainak 20-30%-a rendelkezik hasonló befektetésekkel. Xing részvényeinek értéke vásárlásuk óta már 40%-kal nőtt, a diák tehát egyelőre okkal örülhet. Ám közgazdászok figyelmeztetnek: közel a határ, amikor a kínai tőzsdepiaccon szereplő cégek részvényeihez rendelt érték meghaladja a vállalatok tényleges értékét – a mérleget a legtöbb cégnél már most hamisítják. A helyzet a

szkeпти-kusok szerint emlékeztet Japán 1980-as évek végén tapasztalt tendenciáira, melynek vége összeomlás lett.

Az alacsonyjövedelműek – többek között a mobilkom-munikáció, az internet terjedésének köszönhetően – növekvő értékpapír-vásárlásai egy tőzsdei krízist minden korábbinál fájdalmasabbá tehetnek. A helyzetet súlyosbítja, hogy a vidéki régiók mezőgazdaságból élő polgárai befektetéseikhez olyan közvetítőket és hitelezőket bíznak meg, akik maguk sem rendelkeznek megfelelő pénzügyi háttérrel egy tőzsdei zuhanás kompenzálására. A kínai növekedés időszak 11%-os adátával egyébként ismét gyorsabban nő a vártnál – és a remélnél. A túlpörgés veszélye fenyeget, a tőzsde pedig kaszinóra kezd hasonlítani.

Lapszél: a kínai forradalom ma is folytatódik. Az 1960-as és 70-es években társadalmi és politikai forradalom jellemezte Kínát, 1979 után gazdasági és pénzügyi forradalom. Ez újból társadalmi forradalmat indított el, a mélyben politikai változások érlelődnek. A tőzsde sokszor volt már mélyebb áramlatok felszíni tükröződése: ma mintha ez Kínában lenne így.

Deportálási rend

Deportation order
The Economist, Apr 26th 2007

A legutóbbi felméréskor 2000-ben, a kaliforniai Szilícium-völgyben dolgozó mérnökök és szakemberek

közel 50%-a külföldi származású volt, a külföldieknek pedig fele indiai, vagy kínai. Nem véletlen, hogy a völgyet úgy

tartják nyilván, mint az amerikai vízumpolitika sikerének lakmusz-papírját. Az ide utazó tudósok, szakemberek rendszerint H-1B típusú vízumot igényelnek, melyet az Egyesült Államok kimondottan a magasan képzett munkavállalók befogadására alakított ki, és amely akár hat éves időtartamra is megkapható. A gépezetbe azonban a közelmúltban porszem kerülhetett: 2006-ban már csupán 65.000 ilyen vízumot utaltak ki az amerikai hatóságok, szemben a 2003-as 195.000-el. Gondok vannak a lejáró engedélyekkel is: a tengerentúli egyetemeken tanuló külföldi diákok vízumai tömegesen járnak le tanulányaik befejezése előtt, a hallgatók pedig üzeneteket kapnak „deportálásuk” rendjéről.

Egyes érdekképviseltek örülnek a külföldi szakemberek és fiatal pályakezdők száma vissza-esésének, hiszen az ipari tevékenységek kiszervezése, az olcsó konkurencia megjelenése miatt megszűnő amerikai munkahelyek-vel kapcsolatban a harag céltáblájává sokszor a külföldi (elsősorban távol-keleti) munkavállalók válnak. Ám a valóságban éppen a hazai vállalatok szenvedik meg leginkább a külföldiek vízumproblémáit: „képességihiány

alakult ki a Szilícium-völgyben” – magyarázza egy itteni tanácsadó cég vezetője, aki egyébként maga is magasan képzett bevándorló. Az illetékes törvényhozási bizottság előtt azonban maga Bill Gates is kijelentette nemrégiben, hogy a H-1B vízumok kvótájának emelésén az Egyesült Államok jövője múlhat. Nem csak az emigránsoknak Egyesült Államok-ban elvégzett munkája, eredményei okán, de azért is, mert ők hoznak létre erős üzleti, tudományos kapcsolatot Amerika és hazájuk között, hálót az elszármazott és otthon maradt szakemberek és műhelyeik között. Így tettek a völgybe az 1970-es években érkező izraeliek, tajvaniak, és így tesznek napjainkban a kínaiak és az indiaiak is. Piacépítésről is szól a történet: az izraeli mérnökök az amerikai termékeket kezdettől sikerrel értékesítették a Közel-Keleten, az indiaiak a számítás-technikai eredmények kelet- és dél-ázsiai eladásában jelentenek hathatós segítséget. Ha a magasan képzett bevándorlókat az Egyesült Államok nem vonzza megfelelő számban és nem tartja meg elég hosszú ideig, az általuk Amerikában létrehozott piaci érték csökken.

Lapszél: mintha Amerika visszarettenne saját sikerétől. Az USA mai világhatalma a bevándorlásokon alapul, természetesen már a kezdetektől. Az elmúlt másfél évtized gazdasági sikerei is egyértelműen ezen alapulnak. A globalizációban sem lehetne az USA a vezető, ha nem nyitná meg piacait és társadalmát a világ előtt. Most mégis konzervatív fagyás állt be ebben a sikeres politikában, amelynek okai érthetőek, de a következmények Amerika számára valóban súlyosak lehetnek. Persze az USA azzal is tisztában van, hogy egyre többen mennek vissza az egyetemi hallgatók és tudományos kutatók közül hazájukba, így azt gondolják, hogy hazaviszik az amerikai tőke és tudás egy darabkáját, és ezzel Amerika szegényedik. Ez tévedés, mert az USA egyenlege hatalmas többletet mutat: erre majd újból ráébred a következő adminisztráció.

Robbanás-közelben

The coming boom

The Economist, May 3rd 2007

Újabb becslések szerint az indiai lakossági fogyasztás két évtizeden belül túlszárnyalhatja Németországot. A McKinsey cég felméréseire alapozva éppen ezért azt tanácsolja, hogyha bármelyik nemzetközi nagybefektető lemarad a dél-ázsiai ország 8%-os gazdasági növekedése és egymilliárd fogyasztója jelentette potenciálról, akkor jobb, ha már most le is húzza a rolót. A lakossági fogyasztás a várakozások szerint a következő 2 évtizedben 7,3%-os ütemben nő majd, amivel 2025-re India megelőzheti a világ mai ötödik legnagyobb fogyasztóját, azaz Németországot. A bővülés alapját az jelentheti, hogy a jelenlegi mindegy 50 milliós középosztály ugyanezen időtáv alatt drámai mértékben, az előrejelzések szerint 583 milliósra nő, az indiaiaknak csupán egyötödét hagyva a létminimum alatti szinten, - ez Indiában az évi 2200 dollárnál kevesebből élőknek jelenti -.

A McKinsey szerint a fogyasztásban 2025-re az alacsony középosztálybeliek ill. még kisebb jövedelműek mai, 75%-os domínanciáját átveszi a középosztály legalább 59%-os, illetve a jómódúak minimum 20%-os részesedése. A fogyasztás a mainál is jobban a városi környezetben koncentrálódik majd: ez az arány 43%-ról 62%-ra emelkedhet 2025-ig. Természetesen a nagy változások a különböző iparágakat sem hagyják érintetlenül: míg ma a lakossági fogyasztás 42%-a az élelmiszer- és dohányiparban realizálódik, ez 25%-ra eshet vissza, miközben az egészségügyi költekezés 4%-ról 13%-ra emelkedhet. A McKinsey előrejelzésének beigazolását eredményezheti az is, ha a jelenlegi tendenciákat folytatva az indiai kormányzat a jövőben is egyre többet költ oktatásra és infrastruktúrára.

Lapszél: Ázsia felemelkedése a kistigrisek és Kína után ma Indiával folytatódik. Egyes elemzők szerint India nagyobb kihívás lesz a mai fejlett világ számára, mint Kína, mert a kínai népesség öregedése a század végére megtörheti Kína második, ezúttal sikeres nagy ugrását, míg India töretlenül bővíti népességét.

EU-TRENDEK

Csomó a vezetéken

The snag in the pipeline

The Economist, Apr 12th 2007

A közelmúltban megszapordtak a találgatások a földgázexportáló országok esetleges összefogásáról, egy OPEC-hez hasonló szervezet létrehozásának esélyeiről. Algéria energiaügyi minisztere nem is titkolta a terveket, amikor arról beszélt, hogy „folyamatosan keressük egy gáz-OPEC megalapításának esélyeit”. A dolog csak azért nyugtalanító, mert a világ földgázvagyonára még kevesebb kézben összpontosul, mint a kőolajkincs. Katar, Irán és Oroszország együtt a teljes készlet 60%-át ellenőrzi. Márpedig a három meghatározó ország közül kettő – Irán és Oroszország – közel sem tartozik a Nyugat legmegbízhatóbb szövetségesei közé.

Az 1973-as kőolajár-robbanáshoz hasonló sokk azonban gázfronton még így sem tűnik valószínűnek. Egyrészt egy OPEC-hez hasonló kartell létrejötte és valódi kohéziója hosszú időt vesz igénybe. Másrészt, ha a gáz világpiaci ára irreális magasságokba szökne, a fűtés a legtöbb országban alternatív módon is megoldható. Nincs olyan

fokú technikai akadály, mint ami az olaj nagyarányú helyettesítését ma még lehetetlenné teszi. Ugyanakkor tény, hogy egy világszintű gáz-kartell az exportőrök számára komoly előnyökkel járna, és a gáz árát végérvényesen az OPEC által befolyásolt olajárhoz igazíthatnák. Ma az egyes export- és importőrök között különböző kétoldalú szerződések alapján történik a kereskedelem: az árképzés átláthatatlan, a hosszú távú szerződések miatt valódi verseny nincs, a cégek pedig nincsenek rászorítva, hogy technológiailag is javítsák a szállítást.

A lényeg röviden: ma nincs egységes gáz világpiac, amit egy esetlegesen létrejövő kartell-szervezet megcélozhatna. A nagy európai szolgáltatók számára egyébként sem lenne előnyös egy, a nagy szállítókkal közös rendszer, hiszen így a legnagyobb exportőrök befolyást gyakorolhatnának az európai szállítási útvonalak és szolgáltatói politikák fölött is. Bár e tekintetben már ma sem üdvös az öreg kontinens helyzete. A Gazprom és ezen keresztül Oroszország

megkerülhetetlen az európai piacon. Ez pedig egészen addig így marad, amíg az

EU tagországai képtelenek közös energiapolitikában gondolkodni.

Lapszél: természetes, ha létrejön egy gáz-kartell, természetesen létre is jön. A földgáz felértékelődik, míg a kőolaj tartalékok bizonytalanabbak, ez erősebb gazdasági és politikai érdekérvényesítést ad a gáztermelők kezébe. Miért is ne használnák ki.

Medve a torokban

A bear at the throat

The Economist, Apr 12th 2007

Az Európai Unió tagországai egyetértének abban, hogy az Oroszországtól való szénhidrogén-függőség komoly kockázatot jelent, abban azonban már nincs konszenzus, hogyan lenne a helyzet feloldható. Pedig a moszkvai paradigmaváltás mára egyértelművé vált: a szovjet korszakban az olaj és a gáz eladása még „csupán” a klasszikus nehézbiztonsági fegyver-kezelés fedezésére szolgált, ma azonban már maga jelenti az érdekérvényesítés eszközét. Az orosz befolyás globális képviselőjeként megjelenő Gazprom hosszú távú megállapodásokkal rendelkezik a meghatározó európai államokkal, köztük Francia-országgal, Németországgal, Olasz-országgal és Ausztriával is, mely államokban a Gazprom helyi piacokon is érdekeltségeket szerzett. Az újabb tagországek, mint Magyarország, vagy Cseh-ország szintén közvetlenül

függnek az orosz beszállítótól. Az össz-európai gázfogyasztásnak ma felét fedezi Oroszország, de tranzit-államként a Közép-Ázsiából érkező szállítmányokat is felügyeli.

Brüsszelben azt mondják: „tudjuk, hogy valamit tenni kellene, de senki sem tudja, mit”. „Az Európai Unióban tárgyalásos úton alakítjuk ki a szabályokat, Oroszország azonban egyszerű üzletet akar, a felek által diktált fix feltételekkel.” Márpedig az ilyen üzletek gyorsan, ellentmondást nem tűrően köttetnek. A múlt hónapban Moszkva egy Görög-országot és Bulgáriát átszelő, orosz és közép-ázsiai olajat szállító vezetékről állapodott meg, amely megkerüli Törökországot, és amely az első orosz ellenőrzés alá eső vezeték lesz az EU területén. Az olaj azonban még a kisebb fejfájás: ez az energiahordozó potenciálisan több forrásból is beszerezhető a kontinens számára. A

gáz terén azonban kevesebb a lehetőség, és több a veszély. Európát Északtól Délig orosz vezetékek hálózzák be és látják el: nem véletlenül keltett ijedtséget és megütközést Moszkva tavaly szilveszteri gázszállítási ütközete Kijevvel. Még Schröder ideje alatt a németek „Európa biztonságát” hangoztatva állapodtak meg az Északi Áramlat vezetékről, azonban ez is csak növelte a kontinens függőségét, ráadásul politikai viszályt okozott olyan, Oroszország által „kevésbé fontos fogyasztóknak” titulált államok megkerülésével, mint Lengyelország, Ukrajna, vagy Belorusszia.

Az eddigi kevés és vérszegény európai válaszlépésekből kiemelkedett a Nabucco vezeték terve, amely Törökországon keresztül szállítana iráni gázt a kontinensre: Oroszország nemrég itt is átvette a kezdeményezést a szinte azonos nyomvonalú, ám orosz gáz szállítására tervezett Kék Áramlat vezeték tervével. A projektben lehetséges elosztó-központként kulcsszerepet játszó Magyarország miniszterelnöke, Gyurcsány Ferenc a Nabuccot immár „hosszú álomnak” nevezte, miközben elkötelezte kormányát az orosz ajánlat mellett. Ám az oroszok nem csupán magyar partnereikre támaszkodnak: Európaszerte megkezdték a gáz szállítási

infrastruktúrájának felvásárlását, kezdve német, brit, holland és balti szolgáltató cégek megszerzésével. Alexander Medvegyev, a Gazprom alelnöke kijelentette: „nem elég, ha a globális fogyasztás 25%-át megszerezzük magunknak, mi a világ legnagyobb energiacége akarunk lenni.” A legtöbb európai vezető pedig félelmei dacára igyekszik nem elidegeníteni magától az orosz medvét. A Gazprom így a kontinens számos országában akadálytalanul tesz szert fajsúlyos érdekeltségekre.

Ugyanez egy európai vállalatnak már nehezebben menne az orosz piacon: A Royal Dutch Shell, a British Petroleum és más meghatározó nyugati energiacégek orosz-országi kitermeléseit az elmúlt hónapokban adminisztratív eszközökkel szinte teljesen lehetetlenné tették. Az EU azon kezdeményezését, hogy nyissák meg a vezetékeket alternatív szállítók számára is, Moszkva természetesen szintén figyelmen kívül hagyta. Ugyanakkor Oroszország részéről tapintható törekvések mutatkoznak egy gáz-OPEC jövőbeni létrehozására, mellyel kapcsolatban Putyin aktívan egyeztet Katar és Irán képviselőivel. Ha az események túlhaladnak a brüsszeli döntéshozók felett, csak maguk tehetnek majd róla: az európai

közösség függéséről ugyanis sok minden elmondható, ám hogy új lenne, semmiképpen. Európai és amerikai diplomata már az 1970-es, 80-as években figyelmeztettek rá, hogy az euró-atlanti világ túlzott mértékben függ az orosz gáztól. Ám a hidegháborúban Moszkva sokkal kiszámíthatóbb szállítónak bizonyult a napjainkban tapasztaltnál, így akkor minden maradt a régiben. Ma azonban új helyzet van. Oroszország politikai logikája egyrészt sokkal kevésbé látható előre, mint annak idején a Szovjetunióé. Másrészt a korábbi évtizedekben az orosz érdek-értvényesítő képesség megállt a szovjet blokk határánál, és szó sem volt róla, hogy Moszkva komoly tulajdonjogokkal rendelkezzen a nyugati piacokon – ellentétben a mai körülményekkel. Végül harmadrészt: a szovjet energia-politikát központi utasításokat teljesítő technokraták bonyolították, ma pedig pénzzel és hatalommal rendelkező informális hálózatok.

Európa függésére sokan megjegyzik: Oroszország is legalább ennyire függ az európai bevételek-től. A Gazpromnak tehát sohasem lesz gazdasági érdeke, hogy elzárja a csapokat a kontinens felé. Amitől Brüsszelben félnek: mi lesz, ha egy nap

a politikai érdekek fontosabbá válnak a gazdaságiaknál? És ami hasonlóan aggasztó: mi lesz, ha a Gazprom egy idő elteltével képtelen lesz az igényeket kielégítő mennyiségű gáz exportálására? Az orosz óriáscég mindhárom régi és a legújabb lelőhelye is túl van a csúcson: a gázmezők kitermelése évi 6-7%-kal csökken. Közben Oroszország belső fogyasztása évi 2%-kal nő. A következő évek európai ellátottsága természetesen nem forog veszélyben, és az oroszok rendelkeznek a világ legnagyobb tartalékaival is. Ám hosszú távon ez sem lehet elegendő. A kiszolgáltatottság csökkentésére a szakértők szerint egyetlen megoldás akad Európában: a nemzeti energiapiacok liberalizálása olyan, a nemzeti helyett európai szintű szolgáltatói hálózatra, amely csökkentené az esélyét annak, hogy az orosz vállalat egymás ellen játssza ki az európai szereplőket. A hosszú távú megoldásnak azonban legalább ennyire része az afrikai, közel-keleti és közép-ázsiai gáz import útvonalainak bővítése, valamint a megújuló energiaforrások elterjesztése. Ha az EU mindezen célok elérésére koherens stratégiát alakít ki, az európai függés igenis kezelhető problémát jelent majd, és hamarosan Oroszországnak kell

aggódnia nemzetgazdasága túlzott energiapiaci kiszolgáltatottságáért.

Lapszél: mindez igaz, de számunkra nem elegendő. Magyarország függ a legerősebben Európában a földgáztól, ezen belül az orosz földgáz-szállításoktól. Olyan energiapolitikára van szükség, ami feleslegessé teszi az energetikai földgáz importot: ez az alternatív energiaforrások és az energia megtakarítás felértékelését igényli.

Verseny az elnöki palotáért

The race for the Elysée

The Economist, Apr 12th 2007

A francia elnökválasztáson számos kisebb és négy nagyobb párt is önálló jelölttel indult, akik közül azonban csak hárman táplálhattak reális győzelmi esélyeket. A 74 éves Chirac leköszöntével a választók mindenképpen friss, dinamikus és fiatalos folytatást szeretnék. És hogy milyen programot? Amely választ ad a francia munkahelyek megszűnését, külföldre szervezését övező félelmeikre, a külvárosok bevándorló-tömegeinek megoldatlan helyzetére, a jóléti ellátórendszerek túlterheltségére. Franciaországban ma tapintható a szociális rendszer jövőjét illető bizonytalanság, ám a drámai forgatókönyvek csupán részben indokoltak.

A széles körű állami szerepvállalással fenntartott ellátórendszerek egy része ugyanis láthatóan működőképes. A francia kórházak ellátása például első osztályú, az ingyenes nővérképzés népszerű és

hozzájárul a születésszám kedvező alakulásához. Természetesen a sikeres példákat így is ellensúlyozza az állam túlzott kockázatkerülése a gazdaságban: ez gátolja a növekedést, hosszú távon ugyanakkor elviselhetetlen költségvetési terheket ró a köztársaságra. Az elmúlt öt évben Franciaország GDP-arányos növekedése mindig az OECD-átlag alatt maradt. Miközben a német gazdaság visszanyerte dinamikáját, a francia mutatók stagnálnak: 2006 utolsó negyedében az adatok a leggyengébbek voltak az Európai Unió tagországai közül, Portugáliát leszámítva.

Az okok sokrétűek. Egyrészt létezik a hazai tulajdonú nagyvállalatoknak egy szűk, igen verseny-képes köre, ugyanakkor az ipari közép vállalatok helyzete jóval törékenyebb és kiszámíthatatlanabb. Még nagyobb gond, hogy Franciaországban nem dolgoznak elegendően: ha mégis, nem

töltenek elég időt munkával. A 35 órás francia munkahét a világ legalacsonyabb-jai közé tartozik, miközben az 55 éven felüliek foglalkoztatottsági aránya szintén az egyik leg-rosszabb a világon. A munkanélküliség 8%-os szintjét 25 éve nem sikerült mérsékelni. A munkavállalói jogokkal körbe-bástyázott szerződések arra kényszerítik a munkavállalókat, hogy felesleges és gazdaságtalan munkaerejüktől se szabaduljanak meg. Az elmúlt 25 év egyébként más szempontból sem nevezhető sikeresnek: az egy főre eső GDP tekintetében Franciaország a hetedikről a tizenhetedik helyre esett vissza a globális rangsorban. A régi EU-tagországok között egyetlen állam költségvetési hiánya sem növekszik olyan gyorsan, mint Franciaországé: ez az arány ma már eléri a GDP 66%-át.

Annak a típusú, nyilvánosan soha ki nem mondott megegyezésnek, mely alapján a választók bizalmat szavaztak a kontinuitást mutató politikai elitnek és elfogadták a magas munkanélküliséget, ám cserébe elvárták vezetőiktől a társadalom többsége által élvezett jóléti struktúra változatlanosságát, ma már nem tartható. Ott kezdődött, hogy elfogyott a bizalom: az EU-alkotmányt elutasító népszavazás megmutatta, hogy a

francia polgárok már nem hisznek politikusaik ígéreteinek a jólét garanciáiról – jobban félnek annál az EU bővítésétől, munkahelyeik elvesztésétől. A külvárosi zavar-gások pedig azt is bebizonyították, hogy a munkanélküliség megoldása sem odázható tovább. Röviden: az új kihívások megoldásához a politikusok egyelőre kevésnek bizonyultak. Az elnökségért induló minden jelölt célja az volt, hogy saját kompetenciájáról mindennek ellenére meggyőzze a választókat.

A szocialista jelölt, Ségolene Royal kampányában következetesen kerülte a "rugalmas foglalkoztatáshoz" hasonló fogalmakat, amelyek a francia baloldal számára ma is tabunak számítanak. Ugyanakkor, miközben a részvételi demokrácia megújítását hirdette, magabiztosan felvállalta egyfajta régi vágású szociális autokrácia eszményét, az "igazságosság" jelszavát, a minimálbér 20%-os emelését, a pályakezdők számára 500.000 új munkahely megteremtésének garanciáját, a rugalmas munkaszerződések tiltását a kisebb cégek számára, valamint új támogatásokat az alacsonyan képzett munkavállalóknak. Royal természetesen az oktatásügy állami támogatását is drasztikusan növelné, és

évi 120.000 új lakás építését is előirányozta. A kampány során végig rejtély maradt, miből finanszírozná mindezt Royal, adónövelés nélkül. A programjához szükségesnek vélt évi 2,5%-os növekedés ugyanakkor kizárólag az állami túlköltekezés erőteljes visszafogásával lenne megvalósítható Franciaországban.

Royal elképzeléseitől nem állt távol Francois Bayrou centrista jelölt irányvonala, aki a klasszikus intervencionizmust élte a kampányában, ugyanakkor a fiskális fegyelem betartását is fontosnak nevezte. Bayrou visszaállamosította volna számos ipari szolgáltató ágazat hazai óriáscégét, és emelte volna a munkanélküli segélyeket. A jobboldali Nicolas Sarkozy ugyanakkor pályafutása során már maga mögött hagyott jó néhány kudarcos választási hadjáratot is, nem véletlen tehát, hogy ő biztosra ment. Gazdaságpolitikai programjában nem képviselt olyasmit, amit elnökként nem, vagy csak magas áron tudna megvalósítani. Megmaradt mérsékelt intervencionistának: a stratégiai ill. a különösen jól teljesítő ágazatokban ő is

visszavásárolná az állam által korábban túladott érdekeltségeit, ám felszabadítaná a 35 órás munkahét felső határát, a túlórákat mentesítené a járulékkerhektől. Sarkozy legfontosabb üzenete libertariánus gyökerű: az adócsök-kentést helyezte kampánya közép-pontjába. 60%-ról 50%-ra csökken-tené a személyi adó- és járulékt-erheket, 2012-ig pedig 60%-ra faragná le a költségvetési deficitet. A jobboldal kandidánsa szerint az egyetemeknek kevésbé több támogatás, mint inkább több autonómia jár. A három mega-szakszervezet képviseleti helyeit és jogait ugyanakkor csökkentené a vállalatokban. A sztrájk-törvényt kiegészítené a tiltakozó akciók idején is kötelezően fenntartandó „minimális szolgáltatás” fogalmá-val, mely elsősorban a tömegközle-kedést üzemeltető cégekre vonat-kozna. Az elnökválasztási hadjárat során Sarkozy mutatkozott az egyedüli jelöltnek, aki érti és vállalja a megújulás szükségességét Franciaországban, emellett pedig azzal a képességgel is rendelkezik, hogy a változás jelentőségét a polgárokkal is elfogadtassa.

Lapszél: a francia kísérlet csak most indul, és egész Európa számára jelentős következményekkel járhat. A cikk korrekten szól a francia gazdaság lemaradásáról, de kimarad belőle, hogy a kontinensen egyedül a franciák voltak képesek megoldani a demográfiai problémát, itt a legjobb az egészségügy és a világ életminőségi rangsorát is a franciák vezetik. A franciák megtalálták a központi irányítás és a decentralizáció közötti egyensúlyt, föderális rendszer nélkül, abszolútikus örökséggel: ez sem

mindennapi teljesítmény. A francia kísérlet számunkra is érdekes lesz, mert sokkal több a közös Franciaország és Magyarország között, mint gondolnánk.

Portugália: Európa új beteg embere

Portugal: the new sick man of Europe

The Economist, Apr 12th 2007

Az elmúlt években Portugália az európai államok gazdasági mutató-inak szinte minden területén erőteljes gyengélkedést mutat. 2006-os GDP-arányos növekedése alig érte el az 1,3%-ot, ami – nem meglepő módon - a kontinensen a legalacsonyabbnak számított. Az egy főre eső GDP tekintetében Csehország, Málta, Görögország és Szlovénia már 2000-ben megelőzte a pireneusi országot. De van rosszabb is: a portugál GDP az EU 25-ök átlagához viszonyítva 1999-es 80%-os szintjéről 2006-ra 70%-osra esett vissza. Portugália volt az első tagállam, amelyet költségvetési hiányával összefüggésben az Európai Bizottság szankciókkal fenyegetett meg az euró-zóna stabilitási és növekedési paktumának megsértése miatt. Ironikus módon Barroso portugál bizottsági elnök jóindulatán múlt, hogy az ügynek nem lettek komoly követ-kezményei, pedig a hiány GDP-arányos 3% alatt tartása azóta is problémát jelent.

Az Európai Bizottság türelme azonban nem végtelen. Az ajánlásoknak megfelelően Lissza-bon

nemrégiben kénytelen volt 60-ról 65 évre emelni a nyugdíj-korhatárt, csökkenteni a közalkal-mazottak privilégiumait és a betegszabadságra adandó fizetések szintjét. Az idei évben a portugál kormány az export növelése mellett a közalkalmazotti szféra átalakít-tására készül: a változások szelét jelzi, hogy a városok utcáit megtöltötték az egészségügyi és oktatási alkalmazottak tiltakozó megmozdulásai. Az ország teljesítőképessége sok sebből vérzik: az átlagbér élénken emelkedik, miközben a termelés-kenység stagnál, 1974 óta pedig alig akadt kormányzat Lisszabon-ban, mely hivatalában tovább húzta volna két évnél. Portugália kilátásait a polgárok annyira reménytelennek ítélik, hogy egy nemrég készült felmérés szerint a lakosság 28%-a az Ibériai-félsziget egyesítését tartaná kívánatosnak, a prosperáló Spanyolország vezetése alatt.

Lapszél: ennek tükrében milyen találó, hogy az Európai Uniónak portugál elnöke van, ahogy az is, hogy korábban olasz volt az elnök. Mindegy ki, csak gyenge legyen, mintha ez lenne az egyik vezető szempont. Portugália még több hasonlóságot mutat Magyarországgal, mint Franciaország, vagy Olaszország, mert velünk azonos méretű ország. Ahogy Portugália az EU, úgy Magyarország Közép-Európa beteg embere: az okok is hasonlóak. Ahogy ott, itt sem találják a megoldást, de nálunk még nem szavaznának egy szomszédal való egyesülés mellett: kivéve talán, ha az Ausztria lenne. Még más nem jön szóba. Még nem...

Lendületben az euró-zóna

Strenght to strenght

The Economist, Apr 26th 2007

Az európai valutaunió reményteljes időszakát éli, és a kilátások egyre jobbak. Persze semmi sem lehet tökéletes: az euró magas árfolyama nem nyeri el a kereskedelmi partnerek szimpáti-áját, miközben legfontosabbikuk, az Egyesült Államok még gyengél-kedést is mutat. Az euró-zóna egyik fontos motorjának számító Spanyolország lakásépítési robbanása is végéhez közelít: az 1999 óta regisztrált új álláshelyek és átlagos GDP-növekedés kétötödét adó ibériai állam teljesítményének lassulása borítékolható módon kihat majd a térség mutatóira is. Ám közben Németország gazdaság-kutatói saját országukra vonatkozólag 2,4%-os növekedést várnak, Franciaország új elnöke, Nicolas Sarkozy pedig már kampányában deklarálta, hogy az Európai Központi Bank javaslatainak megfelelően hajlandó emelni a kamatlábakat. Az euró-zóna

legdinamikusabban fejlődő export-piacai közben keleti irányban mozdultak el: az új és csatlakozni kívánó tagállamokba (Törökországot is beleértve), valamint Oroszországba irányul az éves kivitel 20%-a, mely 1999-ben még csupán 13% volt. Természetesen az Ázsiába tartó export is növekedést mutat.

A keleti piacok bővülésének legnagyobb haszonélvezője Németország, amely nem csupán megfelelő minőségű és elérhető termékekre, de az infláció alatt tartott hazai éves béremelési szintre is alapozza sikerét. Ez elviselhetőbbé teszi az euró erősödését a német gazdasági szereplők számára – inkább, mint a valutaunió más országaiban. Igaz, az idei évben a legnagyobb szakszervezetek átfogó sztrájk-hullámot hirdettek a nagyobb fizetésemelésért, ami könnyen az eddigi politika engedékenyebbé tételét

kényszerítheti ki. A kicsivel nagyobb emelésnek ugyanakkor több kedvező hatása lehet: a vásárlóerő bővülésével növekedhet a fogyasztás is. Különösen, mert az elmúlt fél évben a polgárok és a gazdasági társaságok bizalma is

erősödik, nem csupán Németországban, de az egész euró-zónában. Így Spanyolország esetleges lassulásának hatásait minden valószínűség szerint lesz majd, aki kompenzálja.

Lapszél: az Európai Unió magára talált gazdaságilag, és ez jelentős mértékben annak köszönhető, hogy korábban bátor döntéseket hozott. Az egységes belső piacra, a közös valutára és a nagy keleti bővítésre vonatkozó döntések bátrak voltak, merészek, ezek nyomában jár ma a fellendülés. A politika újból megelőzi, megalapozza a gazdaság sikereit, és persze fordítva is: szánalmasan rossz politikával olyan lesz a gazdaság, mint amilyen – ma nálunk.

Szürke állomány

Grey power

The Economist, Apr 26th 2007

Olaszországban 150.000 hagyományos képzettségű pedagógus áll alkalmazásban „utazó oktatóként”, eseti felkéréseket teljesítve különböző intézményekben. A szabad-úszó tanárok havi állami bére 1.500 dollár körül mozog. Romano Prodi miniszterelnök korábban választási ígéretben deklarálta, hogy a balközép kormány számuk-ra teljes idejű álláshelyeket kíván létrehozni. A különös státuszú pedagógusok helyzetének megoldá-sára a céldátum 2009, a programot összekötnék az általános oktatói standardok bevezetésével. Szakér-tők szerint a szabadúszó tanárok tökéletes példái az olasz oktatásügy csődjének: az állam elveszítette az ellenőrzést a stratégiai

jelentőségű ellátórendszer szolgáltatásai fölött.

Egy 2000-es OECD-felmérés még Európa legjobbjai közé sorolta az olasz iskolarendszert: szinte hihetetlen, de ma már sok tekintetben sereghajtónak számítanak. A 15 éves diákoknál végzett matematika-felmérések a tudás-szint drámai eséséről tanúskodnak, a középiskolai végzettséggel rendelkező fiatal felnőttek aránya messze elmarad az OECD átlagától. Közben rengeteg olasz diák választ külföldi országot tanulmányaihoz, miközben nagyon kevés külföldi tanul olaszországi intézményekben. A pedagógus-szakszervezetek szerint Róma GDP-arányosan túlságosan keveset költ a területre. Ebben lehet igazság: az oktatásra fordított olasz

költség-vetési rész 30%-kal elmarad az OECD átlagától, és az alap- ill. középfokú intézmények támogatása külön-külön is alacsonyabb a fejlett országokban megszokottnál.

Szakértők szerint komoly hiba, hogy az oktatási költségvetés jelentős részéből túlságosan sok oktatót tartanak el, akik ráadásul így egyenként még alulfizetettek is. Az

oktatói kar egyébként drasztikus ütemben öregszi: Olaszországban a közép-, vagy annál magasabb fokú intézmények tanárainak 90%-a 40 év fölötti, miközben az OECD-átlag e területen csupán 66%. Az ország csaknem 19.000 egyetemi tanára közül csupán 9(!) 35 év alatti, szemben az amerikai 7%-kal, vagy a brit 16%-kal.

Lapszél: az olasz kudarcok mindig fontosak számunkra, mert minden „déli” baj hajlamos nálunk is felütni a fejét. A példa azért is tanulságos, mert arról szól, hogy milyen gyorsan le lehet maradni, amihez azt is hozzátehetjük, hogy milyen nehezen lehet visszakapaszkodni.

Spanyol hódítók

Conquistadors ont he beach
The Economist, May 3rd 2007

A nemzetközi beruházásai terén is dinamikusan növekvő spanyol nagyvállalati szféra ezúttal otthon néz kihívások elé: az elemzők szerint összeomlás fenyeget az ibériai ingatlanpiacon. Elég, ha a Mango, vagy a Zara konfekció-márkák elmúlt két évtizedes sikertörténetére gondolunk (utóbbi ma már a világ legnagyobb ruházati áruházlánc): a spanyol üzleti szféra napjainkra drámaian átalakult, átvéve a design, a marketing és az információs technológia fémjelezte termelési és értékesítési recepteket. A Mango és a Zara sikerének titka az is, hogy a legfrissebb trendeket megjelenésüket követően napokon

belül képes volt nagy szériában gyártani és üzleteibe juttatni világszerte: termékeik mindig divatosnak és újszerűnek számítanak. Ám vannak náluk is nagyobb óriáscégek, amelyek még komolyabb nemzetközi eredményeket értek el – bár sikerük talán kevésbé szembetűnő. A Santander bankcsoport, vagy a Ferrovial nagyberuházási vállalat például folyamatosan nagy volumenű nemzetközi felvásárlásai kapcsán kerül a lapok gazdasági rovatainak hasábjaira.

Ám a spanyol cégek terjeszkedését sokszor kölcsönökből fedezik: ezért lehetséges, hogy az ország

részvénypiaci érzékenyen reagál a vállalati hiánymutatók növekedésére. És témánál vagyunk: a spanyol cégek nemzet-közi sikerét az EU-csatlakozás jótékony hatásaival összefüggés-ben, az elmúlt 14 évben az ország nemzetgazdaságának robbanás-szerű növekedésére, a serkentőleg ható alacsony kamatlábakra, valamint a lakásépítési és nagy-beruházási piac rohamos növekedésére alapozták. Mindezen körülmények ma változóban vannak, a kérdés: jelenti-e a belső piac lanyhulása a spanyol nagyvállalatok nemzetközi visszaesését? Akár már a spanyol tőzsdeindex múlt heti 3%-os alámerülését is ennek jelének vehetjük. Ám a problémák egyre inkább a lakásépítési piacra koncentrálnak, míg más ágazatokat – mint például Telefónica világcég nevével fémjelzett a telekommunikációt – szinte érintetlenül hagyják. Az ingatlanárak továbbra is nőnek Spanyolországban, ám a növekedés üteme lassul. Az országban az ingatlan-építés jelenti a beruházási piac csaknem felét, miközben a vásárlások jelentős aránya spekulatív hátterű. Nem tesz jót a magabiztos piaci bővülés folytatásának, hogy bár Spanyolország az EU egyik legdinamikusabban növekvő tagállama, az ország egyensúlyi helyzete és

hazai termelékenységére az egyik legrosszabb a közös-ségben.

Az ingatlanpiac és egy-két más ágazat ilyen körülmények között is képes volt nemzetközi vállalati sikertörténetek produkálására, ám az iparágak többsége nem mutatott hasonló robbanást. Ellentmondásos a szolgáltatói (pl. banki, ingatlanberuházói) szektor nagy vállalatcsoportjainak külföldi sikereszériája és a rendkívül csekély hazai árutermelés. Az ország 1986-os EU-csatlakozása után francia és német gyártók az akkor olcsónak számító spanyol munkaerőre alapozva komoly termelési egységeket telepítettek Spanyolországba, ma azonban ez a munkaerő már nem olcsó, és a gyárak is továbbálltak Kelet-Európába. Márpedig a ma versenyképes (pl. technológiai) árutermelői ágazatokban Spanyolországban nincsenek a külföldi beruházókat kiváltani képes, saját tradíciói. Furcsamód az ország klasszikus bevétel-forrására, a turizmusra (a 43 milliós Spanyolországba évi 60 millió turista érkezik) sem tekinthetnek már úgy, mint régepp az elmúlt évek ingatlanpiaci robbanásának köszönhetően a rendszeres vendégek egyre nagyobb aránya tett szert saját spanyolországi ingatlanra, ezzel pedig kevesebbet

költeznek szállodákban és éttermekben. A hazai piacbővítési lehetőségek kiaknázásával kezdték meg nemzetközi terjeszkedéseiket a spanyol nagyvállalatok az 1990-es években, elsősorban Latin-Amerikában, később az Egyesült Államokban, majd Európában (különösen Nagy-Britanniában) és Kínában. Külhoni felvásárlásaikat elismerve a madridi kormányzat sokáig adókedvezményel ismerte el a vállalati „hódításokat”, ám az Európai Bizottság e gyakorlatnak mára véget vetett. Miután pedig az eddigi siker alapjának számító hazai gazdasági növekedés és ipari

Lapszél: Spanyolország mintha beleütközne annak a gazdasági modellnek a korlátaiba, amivel eddigi sikereit kovácsolta. A spanyol felzárkózásban nagyon kicsi a K+F, az innováció és a tudás-tőke szerepe, legalábbis a japán, dél-koreai, izraeli, skandináv felzárkózásokhoz képest. K+F és erős tudás-tőke nélkül egy idő után megrekedhet a felzárkózás, talán ennek első jeleit látjuk ma a spanyol gazdaságban.

Károgó vészmadarak

Raving ravens

The Economist, May 3rd 2007

Kétes dicsőség Berlinnek, hogy Nyugat-Európában Németország dicsekedhet a legalacsonyabb gyermekszületési rátával: minden nőre 1,3 gyermek jut, míg ez az arány Franciaországban 1,9, Svédországban 1,8. Nem véletlen tehát, hogy a kormányzat 2013-ra meg kívánja háromszorozni (azaz 750.000-re kívánja emelni) az óvodai helyek számát. Ursula von der Leyen

(ingatlanfejlesztési) dinamika szintén alábbhagyott, a további nemzetközi terjeszkedést egyre inkább kölcsönökből finanszírozzák.

Elemzők szerint problémát jelent, hogy a nagyvállalatok árnyékában Spanyolország szűkül-ködik új, ígéretes kisvállalkozásokban is: gyakori összehasonlítás, hogy Izrael a spanyol népesség tizedét jelentő lélekszámával is, vállalkozások többszörösét indítja útnak évente. Spanyolországnak több helyi beruházóra lenne szüksége, akik itthon, és nem külföldön fektetik be pénzüket, ösztönözve a helyi gazdaságot – vélik szakértők.

családügyi miniszter – aki maga hét gyermeket nevel – kijelentette: a mai Németország nem vonzó a családalapítást fontolgató fiatal párok számára. Az állam a GDP 2,9%-át fordítja családpolitikára, ám ennek az összegnek csupán kis részét teszi ki a gyermekgondozási segély – szemben a már említett Franciaországgal, vagy Svédországgal, ahol ez a legfontosabb támogatók egyike. Németország

nyugati tartományaiban az óvodák és az alapfokú iskolák nem nyújtanak egész napos szolgáltatást – a miniszter most ezen is változtatna. A tervezett gyermekvállalási kedvet serkentő reformokhoz Berlin szerint 3 milliárd euróra van szükség, amelyet nem tartományi büdzsékből, hanem a központi költségvetésből fedeznének, hely-ben ugyanis nem tudják előterem-

teni a plusz összegeket. A kereszténydemokraták hallani sem akarnak arról, hogy az újításokkal összefüggésben más kedvezményeket csökkentsenek: a családi juttatások csak együtt érhetik el a kívánt hatást. Elemzők szerint minden azon múlik, hogy Merkel kancellár-asszony kiáll-e a költséges program mellett szigorú pénzügyminiszterével szemben is.

Lapszél: a németek kezdenek megint talpra állni, így arra is rájönni, hogy fontos a demográfia, és nem elegendő, ha a németek más államokból visszamennek Németországba. A munka világa után a gyermekek világát is megerősítik: valóban ez a két legfontosabb dolog egész Európa számára.

KÖZGAZDASÁG

A valóság legyőzte a neokonokat

Sidelined by reality

The Economist, April 21st 2007

Az amerikai neokonzervatívok (neokonok) egyik megaláztatást a másik után szenvedik el.

Az amerikai jogrendszer újra felfedezte a büntetés egyik legősibb formáját: a nyilvános megaláztatást. Ez történik ma a neokonzervatívokkal. A Világbank elnöke Paul Wolfowitz kapaszkodik elnöki székéhez. Lewis Libby, akit Wolfowitz fedezett fel és támogatott, mindjárt bevonul a börtönbe. Douglas Feith, aki a Pentagonban Wolfowitz munkatársa volt, mára nem kívánatos személlyé vált.

Wolfowitz főnökét, Donald Rumsfeld korábbi hadügyminisztert menesztették a Pentagonból, azzal vádolva, hogy sikerült elveszítene a republikánusok kongresszusi többségét. Az alelnök Dick Cheney annyira népszerűtlen, hogy még a Brigham Young Egyetemen, amely egy mormon erősség, is sikerült tiltakozást kiváltania. Conrad Black csalásért bíróság elé áll. Manapság nagyon úgy tűnik, hogy akit az istenek meg akarnak büntetni, azt először neokonná teszik.

Nem minden neokon járt azonban ilyen rosszul. Richard Perle, akit szerényen csupán a Sötétség Hercegének hívtak és David Frum, aki kitalálta a világpolitika ördögi tengelyét, még mindig az AEI, az egyik legbefolyásosabb amerikai stratégiai központ igazgatóságának tagja. Charles Krauthammer és Bill Kristoll továbbra is médiasztárok. Robert Kagan pedig éppen egy hatalmas történelmi munkán dolgozik, amely összefoglalja Amerika külpolitikáját.

Valóban, a neokonzervativizmusnak, mint politikai erőnek még nincs vége. George Bush visszautasította az Irakról készült Baker-Hamilton jelentést, amely az Irakból történő korai kivonulást és diplomáciai megoldásokat támogatta. John McCain hangosan megfújta a neokon trombitát, Rudy Giuliani szintén neokonzervatív külpolitikai tanácsadókkal veszi körül magát.

Mégis a neokonzervatív mozgalom bomlása meglepő méreteket öltött. Egy vezető neokon személyiség így jellemezte ezt: a neokonok nevet ma az egész világ. Kormányzati

működésük katasztrofálisnak bizonyult. Volt idő, amikor az arab országok demokratái és az európai konzervatívok között egyaránt igen népszerűek voltak. Ma azonban csak azok emlegetik őket, akik elítélik az iraki háborút. Valóban, mindez sorozatos hibáknak köszönhető. A neokonokat sorozatosan szélre szorítják Washingtonban. Rice külügyminiszter visszatér korábbi „realista” gyökereihez, hiszen Rumsfeld már nincs a Pentagonban és Cheney is meggyengült. Izrael és Palesztina között ingázik, már hajlandó Szíriával és Iránnal tárgyalásokat folytatni, és még az ENSZ irányába is gesztusokat tesz. A politikával foglalkozó új értelmiségi nemzedék szakmailag már halálosnak tartja azt, ha véletlenül a neokonzer-vatívokkal hozzák összefüggésbe.

A konzervatív mozgalmon belül is meggyengültek. A „paleokonok” soha nem szerették a neokonokat, bár ez meglehetősen gyalázatos dolog, csupán azért utálták őket, mert zsidók. A „paleokonokat” azonban most már a többi konzervatív szárny is támogatja. A realisták azért nem szeretik a neokonokat, mert destabilizálták a külpolitikát. Azok a konzervatívok, akik a kis államban hisznek, a kormányzati költségek miatt ábrándultak ki belőlük. A libertariánusok azért utálják őket, mert

az erényt és az értékeket állami eszközökkel akarják ráerőszakolni a társadalomra. A neokonzervatívok visszatérőben vannak oda, ahol kezdték: egy maroknyi család, akiket Kristoll, Pothoretz és Kagan családoknak hívnak.

Miért dőlt össze a neokon-zervatív hatalom? Részben gyakorlatias okok miatt. Félreértelmezték a hírszerzési jelentéseket, ezeken alapult az iraki háború, majd kudarcot kudarokra halmoztak Irakban. Igen kevés gyakorlatias képességet mutattak az arab világban, sőt a hadászat területén. Sokan közülük még kifejezetten rossz managereknek is bizonyultak. Az egyik vezető neokont korábbi kollégája úgy jellemezte, hogy semmit nem tud irányítani, és nem hallgat senki másra.

A neokon hatalom meggyengülésében, sőt megroppanásában azonban az ideológiai okok a döntők. A katasztrofális hibák zöme nem egyszerűen vezetési hiba, hanem hibás gondolkodásban gyökereznek. A neokonok azt gondolták, hogy a demokrácia megoldás a Közel-Kelet problémáira: de kiderült, hogy a demokrácia ennél finomabb és bonyolultabb, nem bizonyult jó megoldásnak. Azt is mondták, hogy az erős amerikai hatalom megoldás a korábbi „vietnámi” szindrómára, amikor a vietnámi háborút elvesztő Amerika mindenhol ki akart

vonulni: azonban az amerikaiak minden korábbinál jobban elleneznek mindenfajta külföldi beavatkozást. Arról is beszéltek, hogy Amerika hatalmát és az amerikai értékeket össze kell kapcsolni: de azután jött Abu Gharib és Guantanamo, kiderült, hogy a hatalom megrontja az értékeket.

A neokonzervativizmus igazi tragédiája az, hogy a mozgalom éppen a hatalom arroganciáinak bírálatával indult. Az első neokonok arra

figyelmeztettek, hogy minden olyan kormányzati terv, amely a világ megjavítására készül, úgy végződik, hogy a világ valójában rosszabb lesz. Azt is állították, hogy a társadalom jobbításáért munkálkodók végül mindig nem szándékolt következményekkel találják magukat szembe. A neokonok nem csupán az amerikai külpolitikát zavarták össze, hanem szíven döfték magát a mozgalmat is.

Lapszél: a neokonzervativizmus sok kárt tett a világban, de különösen a közép-kelet-európai országok körében. Ennek a politikának a jegyében kényszerítették a térségre, benne Magyarországra egy olyan gazdaságpolitikát 1990 után, ami kifejezetten hátrányos volt a magyar nemzeti érdekek számára. A „piac mindenható”, hirdették, de valójában egy maroknyi neokonzervatív politikus kívánt mindenható lenni. Bukásuk Amerika erejét bizonyítja, mert végül lelepleződtek és túllép rajtuk a világ. Bukásuk azért sem végleges, mert új arcok tűnnek majd fel, de korábbi erejük aligha tér vissza. A neokonok visszaszorulása jót tesz majd az amerikai konzervatív mozgalomnak, mert megszabadítja egyik legnépszerűtlenebb elemétől. Jó ez Amerikának, jó a világnak és persze jó nekünk is.

Kevesebbet többel

Making less with more

The Economist, April 14th 2007

Lassul az amerikai termelékeny-ség növekedése. Számít ez valamit?

Jó hír, hogy az amerikai gazdaság továbbra is képes sok új munkahelyet létrehozni. 2007 márciusában 180 ezer új munkahely jött létre és a munkanélküliségi ráta 4,4 %-ra esett, ami 0,3 %-kal alacsonyabb, mint az elmúlt év hasonló időszá-kában. Amíg sok a munkahely és nőnek a bérek, addig a fogyasztók költenek és a gazdaság nem fordul át recesszióba.

Van azonban egy érdekes árnyoldala is ennek. Ha csökken a munkanélküliség, miközben lassul a gazdaság, ez azt jelenti, hogy a termelékenység növekedése – tehát az egy óra alatt megtermelt áruk mennyisége – csökken. Ha ez tartós lesz, akkor az alacsonyabb termelékenység növekedés maga-sabb inflációt és alacsonyabb életszínvonalat hozna magával.

Az amerikai gazdaság eddigi sikere az elmúlt évtizedben valójában egy termelékenységi csoda volt. 1975 és 1995 között évi 1,5%-kal nőtt a termelékenység, majd 1995 után egyszerre csak 2,5%-ra ugrott és 2002-2004 között már 3%-ra szökött fel a termelékenység évi növekedése.

Ez közel sem volt általános a többi gazdag országban. 2004 közepe és 2006 vége között azonban újból 1,5%-ra lassult a termelékenység növekedése, 2007 első hónapjaiban még valószínűleg ennél is alacsonyabb az ütem. Mi állhat e mögött? A termelékenység növekedése két elemből áll: a hosszú távú trendből (munkaerő minősége, a beruházások és az innováció) és a rövid távú hatásokból, amelyek az üzleti ciklusból adódnak. Egy gyors növekedési szakasz elején a termelékenység hirtelen és átmenetileg megugrik, mert a cégek először még kiszorítják az alkalmazott munkaerőből az utolsó tartalékokat is, mielőtt új embere-ket vennének föl. Ha a gazdasági ciklus lassuló ágában vagyunk, akkor ez éppen fordítva van, mert a cégek először még nem szabadul-nak meg az összes felesleges munkaerőtől.

Ma valószínűleg az átmeneti tényezők játsszák a legnagyobb szerepet. Az amerikai üzleti ciklus valószínűleg elérte azt a pontot, ahol a termelékenységi növekedés rendszerint már lassul. Az ameri-kai termelékenység lassulása mögött ma gyakorlatilag az építési tevékenység,

ezen belül is különösen az új házak és lakások építésének lassulása áll. Vannak, akik úgy érvelnek, hogy 2006 végén 13%-kal alacsonyabb volt az építőiparon belül a házépítés termelékenysége, mint egy évvel korábban, míg a gazdaság többi területén a termelékenység egy igen egészséges 2,8%-os növekedést mutatott.

Vannak olyanok is, akik amellet érvelnek, hogy az amerikai tőzsdék 2001-ben történt összeomlását követően a cégek összehúzták a nadrágszíjat, és ez állt a 2002-2004 közötti nagyon gyors termelékenység növekedés mögött: ezt követően most

visszatér egy korábbi természetes szintre a termelékenység növekedése. Az 1990-es évtizedben azért nőtt gyorsan az amerikai termelékenység, mert gyors volt a beruházások növekedése, különösen az információs technológia és az innováció területén, utóbbi főként az IT bővülését jelentette. Sokan gondolják azt, hogy a 90-es évtizedben az amerikai termelékenységi csoda valójában a számítógépek okos használatából eredt.

Most elérkezett az idő, hogy Amerika felújítsa a számítógépeket: újból az információs technológia robbanására alapozódhat a termelékenység megugrása.

Lapszél: egyes statisztikák szerint az amerikai „termelékenységi csoda” valójában egy statisztikai trükk eredménye. Ez éppen abból ered, hogy az amerikai statisztikai rendszer a valódi értékhez képest nagyobbnak mutatja az információs technológiai termelés értékét, így lesz nagyobb a GDP papíron, mint a valóságban. Ez mindenkinek jó: a kormány büszke a magasabb számok miatt, az emberek elhiszik a jó híreket és költenek, ezért a cégek beruháznak és új munkahelyeket teremtenek. A GDP mérése amúgy is erősen vitatható, mit számít akkor egy kis trükk. Az egész világgazdaság nyer vele, mert, ha az amerikai fogyasztó költ, akkor nő az import, ami jó Ázsiának és Európának: ezért olyan tapintatos mindenki, tartózkodva a trükközés leleplezésétől. E mostani cikk is világos üzenet: ha baj van a növekedéssel, akkor kezdjétek új informatikai beruházásokba, és ezt megint okosan számoljuk majd el. Senkinek nem okozunk így kárt, és mindenki jól jár.

A nők közgazdaságtana

Womenomics revisited

The Economist, April 21st 2007

Ha több nő végezne fizetett munkát, az egész világ gazdagabb lenne.

A férfiak szeretik azt hinni, hogy ők kormányozzák a világot. Nem is csapják be magukat, hiszen a

politikában, a gazdasági életben, és a legjobban fizetett munkahelyeken valójában a férfiak uralkodnak. A nők végzik ellenben azokat a munkákat, amelyekért nem fizetnek: gyereket

nevelnek, takarítanak, beszereznek és főznek, továbbá mennyi minden mást. A női foglalkoztatás azonban lényegesen magasabb ma már, mint egy generációval előttünk volt és sok országban az egyetemre és főiskolára járó hallgatók többsége már nő.

A férfiak világa azonban ma igen pazarlóan működik. Egy friss tanulmány bizonyítja, hogyha több nőt foglalkoztatnának fizetett munkakörökben, akkor különösen szegényebb országokban gyorsabb lenne a növekedés. Az ázsiai országokban a férfi és női foglalkoztatás rátája között 30-40 % a különbség, természetesen a férfiak javára. Ez akár 42-47 milliárd dollárjába is kerül Ázsiának, ahogy sokba kerül, akár 16-30 milliárd dollárba az, hogy alacsony színvonalú a nők képzése.

Az alacsony női foglalkoztatás a fejlett országokban is gond. Legjobb a helyzet Svédországban, ahol a 15-64 év közötti nők 70%-a fizetett állásban van és a férfiak-nők foglalkoztatási arányában csak kevesebb, mint 5 % az eltérés, természetesen még itt is a férfiak javára. Amerikában és Nagy-Britanniában 12%, Olaszországban, Japánban és Spanyolországban 20% feletti a férfiak és nők foglalkoztatási arányában a különbség. Ha a női

foglalkoztatást a férfi foglalkoztatásra emelhetnénk, akkor ezekben az országokban jelentősen gyorsulna a GDP növekedési üteme. Egyes számítások szerint az amerikai GDP 9%-kal, az euró-zóna gazdasági teljesítménye 13%-kal és Japán GDP-je 16%kal lenne magasabb a mai szintnél.

Mások szerint természetesen ez túlzás, mert az adott technológiai szint mellett lényegesen több munkaerő alkalmazása csökkentené a termelékenységét. Ráadásul a nők jelentős része részmunka-időben dolgozna. Ha a nők egy része fizetett munkába menne, akkor valakinek el kellene végezni azokat a munkákat, amelyeket ma fizetség nélkül végeznek: ez is levonna a növekedésből. Ez igaz, de például Svédországban az óvodák és bölcsődék GDP-hez történő hozzájárulása csupán 1,2 %, tehát a ma fizetés nélkül végzett női munkák jelentős része alacsony bérű munka: így a nők fizetett munkába állása jelentős GDP többletet hozhatna.

Felmérések szerint sok nő szeretne dolgozni, vagy többet dolgozni, ha jobb lenne a gyermekgondozási környezet, valamint a gyermekvállalásra és gyermekgondozásra állami támogatást kapnának. Valójában sok országban a második keresők, akik zömében nők, több adót fizetnek, mint az első

keresők, akik zömében férfiak. Svédország kivétel, ahol az első és második kereső adószintje azonos. Olaszországban és Spanyolországban a második keresők adóterhelése 60%-kal magasabb, mint az első kereső férfiaké. Olasz közgazdászok még messzebb mennek, nem csupán azt javasolják, hogy szűnjön meg az első és második keresők, tehát a férfiak és nők közötti adózási különbség, de a nők élvezzenek adókedvezményeket a gyermek-vállalás érdekében, javaslatuk szerint 32%-kal kellene kisebbnek lennie a második kereső nők személyi jövedelemadózásának és járulék szintjének, mint a férfiak azonos adónemeinél.

A nők magasabb fizetett munkába állása segíthetne az öregedő társadalom problémáján. Ha több ember dolgozna, tehát több nő kapna fizetett állást, akkor az aktív/nyugdíjas arány csökkenne. A legfontosabb hatás azonban az lenne, hogy nőne a nők gyermekvállalási kedve. Ha kicsi a férfiak és nők foglalkoztatása közötti különbség, a nők hajlamosak több gyermeket vállalni. Ennek oka az, hogy azokban az országokban, ahol a női keresők adóztatása magas és nehéz megfizethető gyermekintézményeket találni, a nőknek valójában választani kell a munka és a gyermek között, és ha

alacsony a bérük, sokan természetesen a munkát választják: nem szülnék gyermeket. Ha a második kereső nőt az adórendszer nem bünteti és olcsó a gyermekintézmény, mindkettőt választhatják: a munkát és a gyermeket egyaránt.

Ma már változik a kép, Olaszországban és Spanyolországban gyorsan nőtt az elmúlt évtizedben a női foglalkoztatás. 1995 óta az euró-zóna teljes foglalkoztatási növekedéséből már 0,4% származott a női foglalkoztatás bővüléséből. Az euró-zóna teljes foglalkoztatási nyereségének már fele származott abból, hogy több nő állt fizetett munkába, mint korábban és csökken a férfiak és nők foglalkoztatási aránya közötti különbség. A magasabb foglalkoztatáshoz Európában tehát nem általános munkaerő-piaci reformok vezettek el, hanem a női foglalkoztatás növelése. Ha nem változnak a politikák, még akkor is szűkül a jelenlegi nagy különbség a férfiak és nők foglalkoztatásában.

A legnagyobb változások Spanyolországban várhatók Európában. A fiatal spanyol nők már olyan arányban állnak munkába, mint 15 évvel ezelőtt Franciaországban és Németországban. A húszas éveikben lévő spanyol nők már ugyanolyan

arányban állnak munkába, mint Amerikában. Ez a spanyol gazdasági növekedést a következő 10 évben évi 0,5%-kal növeli, de még több lenne a növekedési nyereség, ha változtatnának az adózáson. A teljes euró-

zónában ez a hatás évi 0,25% lehet a következő 10 évben.

Ma a férfiak kormányozzák a világot, de a nők képesek arra, hogy megmentsék.

Lapszél: a női foglalkoztatás emelése a magyar gazdaság legnagyobb tartaléka, ahogy ez lehetne az alapja a demográfiai fordulatnak is. Ha a nők számára lényegesen több új munkahelyet kínálna a gazdaság, miközben az állam és az önkormányzatok, valamint a civil szféra segítségével jobb gyermekintézmények állnának rendelkezésre, akkor a növekedés és a gyermekszületés is magasabb lenne.

Japán esete a mókussal

Saving grace

The Economist, May 5th 2007

Óriült dolog, de magasabb kamatlábnál többet költenének a japánok?

Minden közgazdasági egyetemista megtanulja, hogy a magas kamatlábak rosszat tesznek a gazdasági növekedésnek, mert csökkentik a hitelfelvételt, ezzel a beruházást és a fogyasztást. Ezt tartotta szem előtt a japán jegybank, amikor alacsonyan tartja a kamatlábakat. Most azonban néhány bátor közgazdász azt állítja, hogy a magasabb kamatlábak arra ösztönöznék a japánokat, hogy többet költsenek.

2006 júliusában a japán jegybank 0,5%-ra emelte a kamatot, míg a korábbi hét évben a kamatlábak nulla szinten voltak. Japánban az infláció újból a negatív tartományba kerülhet, az előrejelzések szerint már csupán 0,1%-os lesz a következő egy évben a japán gazdaságban az infláció. Bár a japán GDP 2,3%-kal nő, a növekedés döntő többsége a beruházásokból és az exportból ered, a japánok nem fogyasztanak. A japán gazdaságot azonban addig nem lehet levenni a beteg gazdaságok listájáról, amíg az

emberek újból nem térnek rá a fogyasztásra.

A nagyon alacsony kamatlábak, ilyen a jelenlegi 0,5%-os japán kamatláb is, gazdasági torzulásokhoz vezetnek. Nagyon gyenge lesz a nemzeti valuta, az olcsó pénz miatt a beruházások egy része nem lesz hatékony, tőzsdei és ingatlanpiaci buborékok alakulhatnak ki az olcsó pénz következtében. A legrosszabb hatás azonban az, hogy az alacsony kamatlábak miatt az emberek nem nyitják ki a tárcájukat, mert a nagy megtakarítással rendelkezők alig kapnak valamit a betétjeik után. Japánban az emberek nagyon sokat takarítottak meg az elmúlt évtizedekben, a személyes jövedelmük több, mint háromszorosa fekszik megtakarításokban, ha kivesszük az értékpapírokat. Ez Amerikában csak kétszeres, Németországban csak egyszeres: a japánok óriási pénzbetéteket halmoztak fel. A japán háztartások által felhalmozott pénzügyi tartalékok fele olyan betétekben van, amelyeknek mozgó a kamatlába, Amerikában ez a teljes pénzügyi megtakarításnak csupán egytizede. Az

elmúlt hét évben ezekre a megtakarításokra gyakorlatilag alig kaptak kamatot, miközben azok, akik eladósodtak az olcsó jénben sem nyertek sokat, mert a tartozások rögzített kamatlábbal rendelkeznek. 1992-től, amikor a japán kamatláb 5 % volt, napjainkig a japánok alacsony kamatlábak miatt mintegy 1800 milliárd dollárt veszítettek, ami a nulla közeli kamatszintnek volt köszönhető, és a teljes veszteség az éves jövedelmük 65%-át is elérte. Ezek után nem meglepő, ha a japánok nem költenek.

A japán gazdaság nulla közeli kamatpolitikája arra szolgált, hogy kiváltsák a nagy tartozásokat felhalmozó cégeket: ez megtörtént, tehát erre a politikára már nincs szükség. Vissza lehet térni a normális kamatszintre, de mit jelent ez Japán esetében? Egy új tanulmány szerint ez 3,5%-os kamatszintet jelentene, tehát a maihoz képest 3%-kal megemelkedő japán kamatszint 1,5%-kal növelné az emberek elkölthető jövedelmét, amiből 3,5%-kal növekvő fogyasztás származna. Nem okozna ez bajt? Azért nem, mert ugyan a 3,5%-os kamatszint

mellett a hitelt felvevő vállalatoknak többet kellene fizetnie, de a kamat csak elenyésző része költségeiknek. A nagyobb lakossági fogyasztás ráadásul a profitot is bővítené. A magasabb kamatlábak természetesen növelnék az állam-adósság utáni kamatterhet, de ez nem vezetne magasabb adókhöz, vagy alacsonyabb állami kiadásokhoz, mert a gyorsabb növekedés következtében nőnének a költségvetés bevételei.

Ennél is fontosabb azonban, hogy az alacsony kamatszint nagyon gyorsan csökkentette a japánok történelmileg magas megtakarítási rátáját. 1993-ban még

14%-os volt a japán háztartások megtakarítási rátája, 2006-ban már csupán 3 %. Bár a japán háztartások óriási pénzügyi tartalékokat halmoztak föl, de a friss jövedelemből már nagyon keveset tesznek félre: érthető, hiszen az alacsony kamatszint mellett a megtakarításuk után alig kapnak valamit. Ha megemelkednének a kamatok, mégpedig gyorsan és jelentős mértékben, az a japán mókásokat arra ösztönözné, hogy újból sokat tegyenek félre.

Lapszél: íme egy kreatív és okos javaslat, ami mindenkinek jó lenne, de van vele egy kis baj. Ellenkezik a liberális közgazdasági szakma bevett szabályaival. Micsoda örültség azt gondolni, hogy a kamatlábak emelése jót tesz a gazdaságnak? Ép ésszel ki gondolná, hogy egy kőbe vésett közgazdaság /tankönyv/szabály nem igaz mindig és mindenhol? A magyar gazdaság tele van ilyen helyzetekkel, amikor a tankönyvek nem adnak jó tanácsot, és a nemzetközi, sőt globális arany szabályok nem érvényesek.

Minden sikeres ország saját kreatív megoldásaival érte el a sikert, de amikor „magyar modellről” beszélünk, értetlenség és morgás a válasz. Barátaim, hallgassunk a jó öreg „The Economist” véleményére.

Bologna útján

Winning by degrees

The Economist, May 5th 2007

Az európai egyetemek nem vállalkoznak arra, hogy a közszféra megújítói legyenek.

A korábbi finn miniszterelnök szerint Európa versenyképes szeretne lenni, de nemigen áll készen arra, hogy elfogadja a versenyt. Ha olyasmit keresünk az európai életben, ami világszínvonalú lehetne, de kitartóan elutasítja a piaci versenyt, akkor jól tesszük, ha az európai egyetemek körül keresszük. Az európai közvélemény szerint ezek nemzeti bajnokok, amelyeket állami pénzből finanszíroznak, és sokszor a kormány irányít, miközben az egyetemi vezetők sok esetben politikai kinevezettek. A mai európai egyetemi világ kerül a piaci befolyást és a fogyasztók értékítéletét. Ma a versenytől a hagyományok, a nemzeti büszkeség és a nyelv óvja meg az európai egyetemek jelentős részét.

A magánszektorban az Európai Unió a tőke és a termékek versenyét támogatta. Az EU bizottságainak azonban nincs hatalma – és ez jó dolog – arra, hogy

szabályozza az egyes országok oktatáspolitikáját. Ez azt jelenti, hogy az egyetemek állami támogatást kapnak, sőt a törvényesen támogatott monopóliumok életébe még a politika is beavatkozik. Nem csoda, hogy a korábbi híres egyetemek közül többen csupán árnyékaik önmaguknak.

Sok beszéd után az első szerény, de értékes kezdeményezés: ez a bolognai folyamat. Ennek során a különböző országok különböző diplomáit már össze lehet hasonlítani, sőt át is lehet járni a különböző egyetemek között. Ha egy belga egyetemista eltölt Franciaországban egy évet, akkor az ott szerzett pontokat az otthoni egyetemén beszámítják. Sokan morognak is emiatt egyetemi körökben. Svédországban vitáznak arról, hogy milyen hatása van a svéd egyetemi jegyek európai összehasonlításának. Egyes svéd oktatási szakemberek szerint pszichológiai összeomlást okozna a svéd egyetemisták körében, ha mindennap csalódás érné őket a világos és számszerűsített jegyek miatt. Ma ugyanis a svéd egyetemeken csak

megfelelt, vagy nem megfelelt, illetve különlegesen megfelelt „jegyek” vannak: a tényleges teljesítmény homályban marad.

A bolognai folyamat mögött nincs igazi törvényes erő, mégis hatalmas változásokat indított el. Önkéntes megállapodást kötött egymással 45 európai nemzet, az Európai Unió tagállamaitól Norvégiáig és Azerbajdzsánig. A bolognai folyamat látható hatása az, hogy az 5-6 éves drága és általános egyetemi képzést lerövidíti, ezzel pénzt és időt takarít meg. A változás nehezen megy, a görög kormány például most arról döntött, hogy mégsem törvényesíti a magánegyetemeket, három hónapon át tartó társadalmi tiltakozás után. Franciaországban és Finnországban is megkérdőjelezzük az egyetemi reformok szükségességét.

Ne becsüljük le azonban az átláthatóság, a transzparencia erejét. Ha egyszer az egyetemi hallgatók egyetemüket és tanulmányaikat összehasonlíthatják más külföldi egyetemekkel és tanulmányokkal, akkor kezdenek világosabban látni. Miután saját idejükkel és az egyetemi évek alatt fizetett költségekkel nem vesznek részt az ingyenes oktatásban, végül oda mennek majd, ahol hatékonyabban működik az egyetem. A fiatalok önérdeke vezet majd óriási változásokra, amely a bolognai folyamat során összehasonlíthatóvá, transzparenssé váló tanulmányokat követi. Ezért megy egyre több egyetemista külföldre, különösen Amerikába, hogy befejezze tanulmányait.

Lapszél: a mai magyar egyetemi és főiskolai rendszer valóban megérett a teljes átalakulásra. Sőt, itt valóban az amerikai felsőoktatási megoldások egy részét is jó lenne átvenni, így például a nagy egyetemi alapítványok rendszerét. Magyarország egyik legnagyobb exportcikke éppen az egyetemi világ lehetne, ahogy ez már látszik az orvosi és mérnöki fakultásokon. Itt valóban sokkal több versenyre, nyitottságra és piacra lenne szükség a mai helyzethez képest!

MŰHELY

Városokba költözik a világ

The world goes to town

The Economist | Special report, May 3rd 2007

Fordulóponthoz érkezett a világ: a 2007-es évet követően az emberiség többsége már városokban él majd. Az emberi történelem mostantól egyre inkább városi történelemmé válik – jósolják a szakértők. Mindez döntő változás: akár a mezopotámiai édenkerthez, akár az észak-afrikai szavannákhoz kötjük őseink útjának kezdetét, mindenképpen tény, hogy az ember nem városi lényként kezdte földi pályafutását. Az emberi jellemet eredendően nem a városi létre, hanem a szabad terek meghódítá-sára jellemző szokások határozták meg. Még az 1800-as évek elején is a világ népességének csupán 3%-a élt városokban. Mára eljutottunk oda, hogy a következő hónapokban ez az arány átlépi majd az 50%-os határt. A *Homo sapiens* végérvényesen *Homo urbanussá* válik.

A folyamatnak többféle interpretációja lehetséges: üdvözölhetjük a fejlődést, elismerhetjük, hogy a világtörténelem nagy innovációi közül (a keréktől a kenyéren át a cirkuszig) szinte mind a városi léthez

kapcsolódóan született meg. A nagy szellemek sokasága városban alkotott, miközben tény, hogy a vidéki környezet inspirálta őket. Röviden tehát a városi fejlődés az emberi fejlődés színvonalává vált az évezredek alatt, és a legnagyobb városoknak Jerikó, vagy Babilon idejében épp úgy csodájára jártak, mint ma New Yorknak, vagy Sanghajnak. A városi együttélési forma megjelenésétől kezdve biztonságérzetet jelent: védelmet az elemektől, gyors hozzáférést a mindennapi létszükségletekhez. A város közösségi innováció is: a közös rítusok, találkozások számára teret és lehetőséget biztosít. Egyének és közösségek a munka és a kedvtelés szinte végtelen skáláját élhetik ki itt – szemben a vidéki léttel. Az együttélés az élénk kereskedelem-hez, áruforgalomhoz is keretet ad lakói számára.

A város természetesen még ennél is sokkal több, és minden város egyenként is nagyon különböző. Ahogy egymástól eltérő profilt alakítanak ki maguknak (mint a késői Rómához

hasonlóan vallási központét, az államigazgatás koncentrációját Peking esetében, a tanulás miliójét Bolognában, a kereskedelmét Hamburgban, vagy a politikai erőcentrumét az egykori Firenzében). A történelemben váro-sok emelkednek fel és buknak el gazdasági, társadalmi, politikai tényezők együttállásának köszön-hetően.

Mára a fejlett országokban – mint az Egyesült Államokban, vagy Nyugat-Európában - már lezajlott a tömeges városiasodás trendje, a fejlődő világban – pl. Afrikában - pedig töretlenül folytatódik. Tíz éven belül már 500 olyan város lesz a világon, amelyben 1 milliónál többen élnek. Ma 3,2 milliárd ember él városokban a világon: ez a szám 2030-ra a várakozások szerint 5 milliárdra emelkedik. 1950-ben még

csupán két város – New York és Tokio – büszkélkedhetett 10 millió fölötti lakossággal, de 2020-ra az ENSZ szerint már 9 ilyen város lesz. Különös, hogy ezzel párhuzamosan a városiasodást kiváltó kényelmi tényezők (pl. áruk beszerezhetősége, adminisztrációs ügyintézés közelsége) elveszítette városi kizárólagosságát, és ma már ugyanúgy jellemző a kertvárosi környezetre is. A biztonság fogalma egyenesen ellentétessé vált a nagyvárosok mindennapjaival. Emellett számos új kihívás is megjelent a környezetszennyezés, a közlekedési káosz, az energia-ellátottság, a tömbökben élő szegények esetében. Bár a városiasodás trendje egyértelmű, egyetlen nagyváros sem engedheti meg magának, hogy időről időre új megoldásokkal tegye élhetővé magát lakói számára.

Lapszél: a város más politikát követel meg egy politikai párttól, mint a falu. Nem kormányozhat az a politikai erő tartósan egy fejlett országot, amely nem városi párt. A városok fellendülése mögött a kertvárosok kiépülése is meghúzódik: a politikai sikernek ma a kertvárosok hasonlóan erős központjai, mint a városok, vagy városmagok.

Hibák a csúcson

Failures at the top

The Economist | Special report, May 3rd 2007

Nem minden élhető, vagy élvezhető város rendelkezik átlátható és megbízható vezetéssel, de minden élhetetlen, vagy nehezen élvezhető

nagyváros ismeri a rossz vezetés problémáját. Az Egyesült Államoktól Ázsiáig sokmillió tanú bizonyíthatja, miféle katasztrófák-hoz vezethet, ha

egy város vezetése képtelen kézben tartani a dolgokat – legyen szó hurrikánról, járványokról, élelmiszerellátásról. A vezetők passzivitása a legnagyobb veszély a városi lakosság számára. Ugyanakkor a közismerten jól irányított városok – ilyenre ma még elsősorban a fejlett világban, pl. az Egyesült Államokban akadnak példák - hosszú távú versenyelőny-re tehetnek szert kiszámíthatósággal, biztonságot nyújtó szabályozási rendszerükkel, világos ipartámogatási politikájukkal, stb.

Az elmúlt húsz év azt is bebizonyította azonban, hogy egyetlen város vezetése sem ülhet sokáig tétlenül. Az ipari fejlődéssel az egy-egy ágazatra épített városok – mint Detroit, Pittsburgh, vagy Chicago – lehetőségei átalakulnak, termelékenységük rajtuk kívül álló okok miatt is visszaeshet. Ezért kulcsfontosságú a vezetés innovációs képessége: hogy a változó körülményekhez tudja igazítani oktatási struktúráját, zöldpolitikáját,

ingatlan-beruházásait. Az amerikai tapasztalatok azt mutatják, hogy a városvezetők számára kulcsfontosságú a külvárosi, agglomerációs körzetek ellenőrzése is, valamint, hogy ezeket közigazgatási határukon belül tudják. Így jobban szervezhető a közlekedés és más közszolgáltatások rendszere, valamint a kertvárosokban élő vagyos rétegek által fizetett adóból az egész város profitálhat.

Ugyanakkor a peremkerületek és a vonzáskörzet városi fennhatóság alatt tartása az adminisztrációs nehézségeket, a körzeti vezetőkkel folytatott viták számát is jelentősen megnöveli. Utóbbi az egyik legkomolyabb kihívás. Egyes helyeken – mint pl. Dél-Afrika vagy Franciaország nagyvárosaiban – éppen ezért radikálisan csökkentették a helyhatóságok számát. Brazília különleges igazgatási zónákat hozott létre nagyvárosai körül, melyek csak korlátozott funkciókkal és jogosítványokkal rendelkeznek, és hasonló átalakítást hajtott végre az indiai Mumbai is.

Lapszél: ma különös helyzet alakult ki Magyarországon. A politikai pártok többsége képes arra, hogy városok kormányzásával bizonyítsa azt, hogy az egész országot sikeresen kormányozná. A következő választást Magyarországon a korábbinál is erősebben meghatározza majd az, hogy mely városok lakói lesznek elégedettek saját vezetésükkel, és azokat melyik párttal azonosítják majd.

Isten helyében?

In place of God

The Economist | Special report, May 3rd 2007

Adott civilizáció városai a kezdeti időktől betöltötték valamiféle szakrális, vagy vallási szerepet. Angliában például egészen a 16. századig csak az a település formálhatott jogot a városi státuszra, amely rendelkezik saját katedrálissal. Napjainkban a fejlett világ nagyvárosai veszítenek egyházi jelentőségükből, ugyanakkor a vákuumot a szekuláris kultúrában betöltött szerep veszi át. Ide sorolhatjuk a vásárlásban, fogyasztásban betöltött központi funkciókat (már ha elfogadjuk ezt, mint kulturális szeletet), a pezsgő sportéletet és természetesen a művészeti ágazatokat is. Egyes városok a történelemben mindig megteremtették önálló, különleges kulturális attrakciójukat: korábban Róma a Kolosszeumot, Alexandria a világítótornyát, ma London, Berlin, Sydney, vagy Párizs saját műgyűjteményeiket, operaházait, koncerttermeiket. Bilbao világhírű építészek elcsábításával tett szert önálló arculatra.

A kulturális közeghez azonban ma már a város gazdasági vonzereje is hozzájárul: a komoly beruházók (közlekedési, vagy tele-kommunikációs

óriáscégek, ingatlanfejlesztők) önértékükből is döntően hozzájárulhatnak a város különlegességeinek létrehozásához, infrastruktúrájának fejlesztéséhez. Ezt némely városok – mint Barcelona – olimpiai játékok rendezésével, az ahhoz kapcsolódó – elsősorban tömegközlekedési - modernizációval oldották meg. Mások – mint Edinburgh - minden évben megrendezik saját védjeggyé vált fesztiváljukat, amely kapcsán tőke és figyelem érkezik az urbanus környezetbe. Ugyanakkor a fejlett világ számos országában találunk olyan városokat – és nem csupán ott, ahol a világháborús bombázás zajlott -, ahol drámaian megritkultak a kulturális örökség építészeti értékei, és helyüket gátlástalanul veszi át a mai sokféleség. Ez azonban nem vezet jóra: a városoknak mai szerepükben is be kell töltenie egyfajta spirituális szerepet lakói és a környezetében élők szemében, ehhez pedig az örökség megbecsülésére, a minőség őrzésére van szükség.

Lapszél: Budapest, Debrecen, vagy Pécs kulturális, szakrális szerepe, dinamikája ma is erős, sőt sok esetben erősebb, mint az adott városok gazdasági dinamikája. Ez tükrözi, hogy a kultúra védettebb a kormányzás hibái ellen, mint a gazdaság, ahogy azt is, hogy forrása lehetne egy erősebb gazdasági dinamikának.

Az újragondolás próbája

The reinvention test

The Economist | Special report, May 3rd 2007

A városok különös, önálló entitások: történelmi tapasztalataink szerint sokuk túléli az országot is, amely eredetileg körülvette. Amelyek erre nem képesek, természetesen elbuknak. De mi a titka egy sikeres városnak? A rövid válasz: jó vezetés és pezsgő gazdasági élet. Ám, ha ez a két jellemvonás is csupán időlegesen tud megjelenni egy város életében, még mindig nem elég. A kulcs valójában az, hogy képes-e egy város időről időre újragondolni saját magát, társadalmi, kulturális, gazdasági alapjait, lehetőségeit, felhasználható eszközeit a siker érdekében?

Érdekes példa lehet az amerikai Boston városa, amely háromszor is képes volt újradefiniálni magát. A 19. század elején a keleti parti halászati ipar emberi tőkéjére és feldolgozó infrastruktúrájára alapozta fontosságát. A század második felében már az európai bevándorlók tömeges fogadásával önálló ipari központtá vált, majd a 20. században az információs gazdaság erőcentrumát hozta létre.

Ami mindhárom „támogatott profilban” szerepet játszott: a jól képzett munkaerő, az oktatás, a virágzó közösségi élet és a jogbiztonság ereje. A jog és a törvény a babiloni időktől a városi lét velejárója, ám a kereskedelmi, üzleti központként működő közönségek életében a jól működő szabályozás még fontosabb szerepet tölt be. A mindenki által ismert és elismert szabályok jelentik a garanciát arra is, hogy az új jövevények képesek legyenek asszimilálódni, és az őslakosokkal demokratikus formában együtt élni.

A bevándorlás, az etnikai sokféleség ugyanis szintén fontos tényezője egy város sikerének. Az egykori Kairó, Velence vagy Sevilla, a 16. század utáni London, a mai Bombay mind különböző népcsoportok kulturális hozományának, termelékenységének köszönhetően tudott sikeressé válni. És nem csupán az emberek befogadásáról van szó: a történelem meghatározó városai – mint London, New York, Amsterdam, Hong Kong, Mexikó-

város, Frankfurt, vagy Zurich - a világszakra való nyitottságukra is okkal és eredménnyel építettek: vállalataik globális partnerekkel kereskedtek és távoli országok javait, technológiai tudását tették elérhetővé saját

környezetükben. A kulcsszó tehát a nyitottság: a vezetés alkalmassága arra, hogy a világ, de elsősorban a város saját lehetőségeit felismerje, céljait és eszköztárát rendszeresen frissíteni tudja.

Et in suburbia ego?

Et in suburbia ego?

The Economist | Special report, May 3rd 2007

A hosszú történelmi, gazdasági múltra visszatekintő városok jelentős része küzd ugyanazzal a problémával: lakosságának jelentős része a belvárosi lét elviselhetetlenné válása miatt külvárosi, agglomerációs környezetbe költözik, miközben a városmag elveszíti őslakóit. Mi sem jelzi ezt jobban, minthogy a mai Detroitban, vagy Philadelphiában egy belvárosi házat olcsóbban kínálnak vételre, mint amennyiért annak idején megépült. A szegényebb néprétegek sokáig csupán a közlekedés, az élelem, az állás közelsége miatt költöztek a városok belső kerületeibe – szakértők szerint ma számukra az is jó ok a maradásra, hogy peremkerületekben már nem találhatnak eladó házat. Az Egyesült Államokban a külvárosi környezet vált a meghatározó életformává, és létrejött egy különös modell: a gazdag peremkerületek és az elszegényedő belváros kettőssége. Atlanta városának központja az 1990-es években 6%-kal, külvárosai 39%-kal növekedtek.

Hasonló irányú és mértékű tendencia figyelhető meg földrésztől, országtól, éghajlattól függetlenül számos más metropolisz esetében is világszerte. Nagy-Britanniában ma a lakosságnak mindössze 9%-a él városközpontokban, míg 43%-a külvárosi környezetben. Franciaországban is hasonló a helyzet.

A városközpont a munka és a szórakozás helyszínévé vált, ám egykori lakói magánéletüket már máshol élik. A külvárosok megteremtik a maguk élettereit: kiskereskedelmi egységeket, kulturális központokat, kórházakat, színházakat, templomokat. Míg a külvárosok korábban az idősebb korosztály számára jelentettek kedvelt lakhatási körülményeket, ma már legalább ennyire népszerűek a fiatal generációk körében. Ugyanakkor nincs szó a központok feltétlen kiüresedéséről: ahol a város rendelkezik vonzó és dinamikus fejlődési lehetőségekkel, a belvárosok az ún. kreatív osztály, azaz a művészeti,

egyetemi, mérnöki és más hasonló területen dolgozó szakemberek élőhelyévé válnak. Az Egyesült Államokban a városi munkahelyek 60%-a ma már az új típusú (információs, technológiai, fejlesztési) gazdasági ágazatokhoz sorolható (míg ez az arány külvárosokban csupán 40%). Így a jövő nagyvárosainak központjai az emberi civilizáció, a közösségi életmód következő

szakaszainak előfutáiraivá válnak: rugalmas, új típusú munkahelyekkel és ehhez illő, attraktív életkörülményekkel, melyek idővel visszahozhatják a belvárosok népszerűségét a lakosság körében. És bár a külvárosoknak néhány előnye (pl. a kevésbé szennyezett levegő) biztosan megmarad, a vidéki élet dominanciájához úgy tűnik, nincs már visszaút.

Lapszél: korunk egyik legerősebb trendje a városok bővülése, fejlődése. Ez természetesen következik abból, hogy korunk embere már nem a földből, hanem a fejből él: ehhez nem a földön kint, hanem a városban bent kell élni. A kép azonban csalóka, mert a modern városok valójában kétféle városból állnak: a városi magból, és a lazább szerkezetű külvárosokból. A városi lakosság ötöde a városmagban, négyötöde azon kívül lakik. A legnagyobb ugrást a peremkerületek, zöldövezetek, külvárosok mutatják, és ezek sajátos városok. Már rendelkeznek minden városi funkcióval, de még jellemzi őket a tér és a természet bősége. Ez adja népszerűségüket, ezért élhetőek, ezért laknak itt négyszer annyian, mint a városmagban.

A peremváros, illetve zöldövezet valójában egy modern falu, amely már nem a földet, hanem a természet más részeit használja: a parkokat, növényeket, háziállatokat, jó levegőt, formákat és színeket. Ez is falu, de városi falu. Az itt élő emberek egyszerre élnek városban és faluban: ez a jó benne.